

A NIKÉPHORIA VERSENYEI PERGAMONBAN

Kertész István

„A sport nem lehet szociológiailag, politikailag, gazdaságilag vagy történelmileg semleges. A sport mindig kapcsolódik ahhoz a tágabb kerethez, amelyben gyakorolják...

A sport éppen annyira elismert területe a történelmi tanulmányoknak, mint a háború, a vallás, a társadalmi viszonyok, a politika... A történelem éppen annyira elismert területe a sporttudománynak, mint a pszichológia, fiziológia, pedagógia, szociológia, menedzsment és bármely más, amit hagyományosan a sporttudomány tartozékának tekintenek.”¹

Kr. e. 182/181-ben, több katonai győzelmét követően II. Eumenész, a kisázsiai Pergamon királya, az Attalida dinasztia tagja² az Athéna Niképhorosz (Győzelemhozó Athéna) tiszteletére rendezett játékokat és áldozati szertartásokat (*Niképhoria*) felújította³, és felszólította a hellénisztikus világ államait és fő intézményeit arra, hogy ismerjék el a játékok új formáját.⁴ A Niképhoria néven ismert játékok új formája azt jelentette, hogy a sportversenyeket az olümpiai, a művészeti vetélkedőket pedig a püthói játékokkal azonos módon rendezik meg. Így a Niképhoria *isolympios* (az olümpiaival egyenrangú) és *isopythios* (a

¹ M. Polley: Sports History. A Practical Guide, New York, 2007, XIV–XV.

² Pergamon történetéhez és az ásatásokhoz ld. alapvetően: Die Altertümer von Pergamon. Hrsg. vom Deutschen Archäologischen Institut, Bde. I–VI, Berlin, 1968–1988/1989. W. Radt: Pergamon. Geschichte und Bauten, Funde und Erforschung einer antiken Metropole, Köln, 1988. E. Rohde: Pergamon. Burgberg und Altar, Berlin, 1982. M. Rostovtzeff: The Social and Economic History of the Hellenistic World (SEHHW), Oxford, 1941, 551, 634, 1053, 1134. Uő. Pergamum, in: CAH (Cambridge Ancient History)¹, 1978 (az 1930-as kiadás korrigált utánnomása), VII. 590–618. R. B. McShane: The Foreign Policy of the Attalids of Pergamum (Illinois Studies in the Social Sciences 53), Urbana, 1964. D. Magie: Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ, Princeton–New Jersey, 1950. E. V. Hansen: The Attalids of Pergamon, Ithaca–London, 1971². R. E. Allen: The Attalid Kingdom. A Constitutional History, Oxford, 1983. H. Heinen: The Syrian–Egyptian Wars and the new kingdoms of Asia Minor, in: CAH², 1989, VII/1. 412–445. J. Hopp: Untersuchungen zur Geschichte der letzten Attaliden (Vestigia 25), München, 1977. Kertész István: Hellénisztikus történelem, MTA Történettudományi Intézete, Bp., 2000, 151–195, 220–232. II. Eumenésről ld. E. V. Hansen, 70–129. R. B. McShane, 131–186. J. Hopp, 3–15. H. Bengtson: Herreschergestalten des Hellenismus, München, 1975, „Eumenes II., König von Pergamon”, 235–250.

³ E. V. Hansen, 448. I. Kertész: Some Notes on Inscription IvP. No. 10–12, Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae 38, 1998, 191–194.

⁴ C. Bradford Welles: Royal Correspondence in the Hellenistic Period (RC), New Haven, 1934, no. 50.

püthóival egyenrangú) *agon* (versenyjáték) lett. Egy pozitív választ adó, ismeretlen nevű kariai városon kívül csak a *delphoi amphiktüonia* (vallási szövetség)⁵ és az *aitól szövetség*⁶ ugyancsak beleegyező válaszát ismerjük. Miért nincs erről több adatunk? Pergamon ebben az időben élénk politikai-gazdasági kapcsolatot alakított ki Kis-Ázsia poliszjaival, és ezt a tényt igen gazdag feliratos anyag rögzíti.⁷ Ennek ellenére a pergamoni kérés kis-ázsiai visszhangját a feliratok nem tükrözik. Az viszont feltűnő, hogy Delphoi és az aitól szövetség jól dokumentált és részletesen indokolt beleegyezését tette közzé a pergamoni kérésre történő reagálásában. A két utóbbi intézmény reakciójának magyarázata a Pergamonhoz fűződő politikai kapcsolatainkban található meg. Ha felfedjük ezeknek a kapcsolatoknak a lényegét, akkor a Niképhoria kapcsán újabb bizonyítékot találhatunk a sport integráló szerepére, amely a hellénizmus időszakának⁸ egyik jellegzetes kultúrpolitikai jelensége volt.

Először idézzük fel II. Eumenésznek a hellénisztikus világhoz intézett felszólítása bevezető részét:

„... és most, miután elhatároztuk, hogy a Niképhoria játékeit leghűségesebb görög barátainkkal együtt koszorús versenyekként fogjuk megünnepelni, mivel a háborúban nagy győzelmeket arattunk, elküldtük hozzátok szent követként ...-t Magnésziából, egy férfiút, aki érdemei miatt elsőrendű tiszteletet élvez udvarunkban, és a színházban díszhelyen ülhet, ...-t Mürinából és Megónt Epheszoszából, akik a mi legtisztéletreméltóbb barátaink, valamint ...-t és Kalaszt Pergamonból, olyan férfiakat, akiket kiválóknak gondolunk, és akik mint polgárok elértek mindent, ami életkorukhoz illik, olyan férfiakat, akiket városuk jelölt ki erre, mert a város csatlakozott hozzánk a Niképhoria elismerésében. Ti helyesen fogtok cselekedni mind az istenek, mind a mi irányunkban, ha elismeritek a Niképhoria (új formáját) és a szentély sérthetlenségét, amint az megfelel nektek...”⁹

(C. Bradford Welles, RC. no. 50.)

A felirat szövegéből több következtetést lehet levonni. Az első, hogy a pergamoni király a hegemoniája alá tartozó kis-ázsiai városok, valamint birodalma fővárosa, Pergamon polgárai közül választotta ki „szent követeit”. Ez a

⁵ Syll.³ (Sylloge Inscriptionum Graecarum a G. Dittenbergo condita et aucta), Lipsiae, 1917, no. 630.

⁶ Uo. no. 629.

⁷ Vö. R. B. McShane, 148. E. V. Hansen, 166. R. E. Allen, 78.

⁸ I. Kertész: The Integrating Role of Sport in the Hellenistic World, in: New Aspects of Sport History. Proceedings of the 9th ISHPES Congress Cologne, Germany, 2005, eds.: M. Lämmer, E. Mertin, Th. Terret, 446–449. (Belated Papers from the ISHPES Congress in Urbino.)

⁹ C. Bradford Welles, 50.

tény összhangban áll azzal a korábbi kutatási eredményemmel, ami szerint a jelentős hellénisztikus monarchiák közül speciálisan a pergamoni volt az, amely politikájában elsőrendű célnak a hellén városi polgárság érdekeinek megvalósítását tekintette.¹⁰ A pergamoni királyok politikájában, családi életében – I. Attalosz egy küzikoszi polgárlányt vett nőül¹¹ – és még palotaépítési szokásai-ban¹² is erősen kiütöközött a polgári jelleg, ami annak is betudható, hogy a birodalom egy hellén mintára szervezett városból mint magból fejlődött olyan állammá, amelynek területét régi hellén poliszok hálózta be.

A második következtetés a pergamoni kultúrpolitikára vonatkozik. Mint azt az ISHPES 6. kongresszusán, Budapesten tartott előadásomban kifejtettem („Pergamon the Center of the Hellenistic Sport and Physical Education”)¹³, Pergamon a hellénisztikus sport és testnevelés központja volt. Maga a királyi család is szoros kapcsolatban állt a sportérettel és az antik olimpiai mozgalommal, amint azt az ISHPES 6. szemináriumán, Kanazawában felolvasott előadásomban („Rulers and Horses in the Hellenistic Pergamon”) elemeztem¹⁴. Nem meglepő ezek után, hogy Pergamon politikai-katonai sikereinek méltó megünneplése részben egy, az olümpiai szabályok szerint rendezett sportverseny keretei között történt.

A harmadik fontos következtetés az Attalidák valláspolitikáját illeti¹⁵. Politikai törekvéseiket mindig igyekeztek olyan formában a hellén-hellénisztikus közvélemény tudtára adni, amely forma megfelelt az ősi görög vallási tradícióknak. A Zeusz-oltárral Zeusz Szótérnak, a Megváltó Istennek tisztelegtek¹⁶, a

¹⁰ Ld. I. Kertész: Zur Sozialpolitik der Attaliden, in: Tyche. Beiträge zur Alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik, B. 7, 1992, 133–141. Uő. Die Provinz Asia im römischen Reich, in: Krise-Krisenbewußtsein-Krisenbewältigung. Ideologie und geistige Kultur im Imperium Romanum während des 3. Jahrhunderts, Konferenzvorträge, Halle–Wittenberg, 1988, 48–52.

¹¹ Polübiosz 22, 20,2; Sztrabón 13, 4,2 (C 625). Plutarkhosz: Moralia 480c. Vö. Van H. Looy: Apollonis reine de Pergame, Ancient Society VII (1976), 151.

¹² G. Kawerau – Th. Wiegand: Die Paläste der Hochburg. Die Altertümer von Pergamon V/1. Berlin, 1930. Vö. I. Kertész: Neueste Ergebnisse in der Forschung des hellenistischen Pergamons, Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae 38, 1998, 333–340.

¹³ I. Kertész: Pergamon: Center of Hellenistic Sport and Physical Education, in: Sport and Politics. Proceedings of the 6th Congress of the International Society for the History of Physical Education and Sport (ISHPES) July 14–19, 1999, Budapest, Hungary, szerk.: Katalin Szikora, Pál Nagy, Susan J. Bandy, Gertrud Pfister, Thierry Terret, 25–28.

¹⁴ I. Kertész: Rulers and Horses in the Hellenistic Pergamon, in: Local Identity and Sport. Historical Study of Integration and Differentiation. Proceedings of the 6th ISHPES Seminar, Kanazawa, Japan 2002, ed.: Hideaki Okubo, Sankt Augustin, 2004, 165–169.

¹⁵ Ld. E. V. Hansen, 434. E. Ohlemutz: Die Kulte und Heiligtümer der Götter in Pergamon, Würzburg 1940. I. Kertész: Sabazios-Kult in Pergamon. Annales Universitatis Sc. Budapestiensis de Rolando Eötvös nominatae. Sectio Historica Tomus XXII. (1982), 251–259.

¹⁶ A Zeusz Oltárról Ld. E. V. Hansen, 495., H. Heres-von Littrow: Untersuchungen zur Reliefgestaltung des Telephosfrieses, FuB 12 (1970) 103. Chr. Bauchens-Thüriedl: Der Mythos von Telephos in der antiken Bildkunst (Beiträge zur Archäologie 3), Würzburg, 1971.

Niképhoriával pedig annak az istennőnek, aki az ősi civilizációs központ, Athén védnöke volt, és akinek tiszteletére ott régóta megrendezték a Panathénaia sportversenyeit. Mi több, II. Eumenésznek a Niképhoriát megújító intézkedésében a már régóta létező pergamoni elképzelést figyelhetjük meg: Pergamont, az Attalida királyság fővárosát egy második Athénná fejleszteni.¹⁷ Ez a törekvés figyelhető meg a pergamoni Akropolisz építészeti képében csakúgy, mint az Attalidák tudomány- és művészetpártoló tevékenységében.

A felirat idézett szövege tehát több következtetés levonására ad lehetőséget, és ezek a konzekvenciák segítenek megérteni annak a szoros kapcsolatnak a kialakulását, amely Pergamont Delphoihoz és a szentély védelmét magára vállaló aitol szövetséghez kötötte.

Az önálló Pergamon és az Attalida dinasztia megalapítója a zsoldosvezér Philetairosz volt.¹⁸ Ő Kr. e. 283-ban lázadt föl a Kis-Ázsia északnyugati részén jelentős területeket birtokló Lüzimakhosz, Nagy Sándor egykori hadvezére, a nagy hatalmú diadokhosz ellen, és eltulajdonította a pergamoni citadellában Lüzimakhosz által felhalmozott 9 ezer talanton (1 talanton = 26,196 kg ezüst értékével) nagyságú kincset.¹⁹ Pergamon ekkor a görög mintájú polisszá fejlődés kezdő szakaszában volt. Utóbb, Philetairosz, majd utódai: I. Eumenész és I. Attalosz uralkodása idején Pergamon köré egy kisebb monarchia szerveződött Iónia, Aiolisz és Tróasz településeiből²⁰. A Kr. e. 2. század elején, II. Eumenész korában érte el virágzása csúcspontját a birodalomra terebélyesedő állam. Ekkor a Rómával kialakított szoros barátság és fegyvertársi viszony révén Kis-Ázsia nyugati vidékei az Attalidák uralma alá kerültek²¹. Erre az időszakra esett a Niképhoria újjászervezése is. A Kr. e. 167-ben befejezett III. makedón háború után azonban a diadalmas Rómának már nem volt szüksége erős keleti szövetségesekre. Ezért kapcsolatát Pergamonnal fokozatosan meglazította, és végül a

E. Boehringer (Hrsg.), Pergamon. Gesammelte Aufsätze (Pergamenische Forschungen 1), Berlin–New York, 1972. W. Müller, Der Pergamon-Altar, Leipzig, 1973. E. Schmidt: Der grosse Altar zu Pergamon, Leipzig, 1961. E. Rohde. Pergamon. E. Simon: Pergamon und Hesiod, (Schriften zur antiken Mythologie), Mainz am Rhein, 1975. A. Dausne: Remarques sur la grande frise de l'autel de Pergame, REA 77 (1975), 74–79. I. Kertész: Der Telephos-Mythos und der Telephos-Fries, Oikumene 3 (1982), 203–215. H.-J. Schalles: Der Pergamonaltar. Zwischen Bewertung und Verwertbarkeit, Frankfurt am Main, 1986. B. Andreae: Laokoon und die Kunst von Pergamon. Die Hybris der Giganten, Frankfurt am Main, 1991.

¹⁷ I. Kertész: Neueste Ergebnisse, 333–340. H.-J. Schalles: Untersuchungen zur Kulturpolitik der pergamenischen Herrscher im dritten Jhrh. V. Chr. (Istanbuler Forschungen 36), Tübingen, 1985. 20. Uő. Der Pergamonaltar, 28.

¹⁸ Philetairsról ld. M. Rostovtzeff: The Social and Economic History, 553. D. Magie, 4, 728/7. jegyzet. E. V. Hansen, 14. R. E. Allen, 9.

¹⁹ Sztrabón 13, 4,1 (C 623).

²⁰ R. B. McShane, 58. D. Magie, 939/36. jegyzet, M. Rostovtzeff: The Social and Economic History, 553. Kertész István Hellénisztikus történelem, 165.

²¹ R. B. McShane, 150. E. V. Hansen, 92. R. E. Allen, 76.

legyengült államot utolsó királya, III. Attalosz Kr. e. 133-ban végrendeletileg Rómára hagyományozta²².

A 150 éven át létező pergamoni állam vezetői már a kezdetekkor arra törekedtek, hogy jó viszonyt alakítsanak ki a hellén közvéleményt befolyásoló vallási intézményekkel. Ezzel akarták feledtetni hatalomra jutásuk illegitim körülményeit. Többek között ezért volt számukra igen fontos, hogy Philetairosz unokaöccse, Attalosz győzött a csikó négyesfogatok versenyén a Zeusz tiszteletére rendezett olümpiai versenyen, valószínűleg Kr. e. 276-ban. A sportsikernek egy Pergamonban elhelyezett metrikus felirattal állítottak emléket²³. Ugyancsak gondoskodtak arról, hogy ajándékokkal nyerjék el a déloszi Apollón-szentély és a Múzsák Theszpiáiban lévő szentélyének jóindulatát²⁴. Kiemelt energiát fordítottak azonban a legnagyobb tekintélyű görög vallási központ, Delphoi Apollón-szentélyének megnyerésére, és e célból igen jelentékeny pénzügyi támogatást nyújtottak neki.

Philetairosz bőkezű ajándékait a delphoi amphiktüónia megtisztelő határozattal viszonzta:

„A delphoiak elhatározták, hogy Philetairosznak, fiának, Attalosznak és testvérének, Eumenésznek, pergamoniaknak vendégbarátságot (*proxenia*), elsőséget a jóslatkérésben (*promanteia*), az első sorokban való ülés jogát (*proedria*), tárgyalások esetén az első szó jogát (*prodikia*), sérthetlenséget (*aszulia*) és minden olyan előjogot megadnak, amelyeket más jötevőknek és vendégbarátoknak is biztosítottak...”²⁵

A feliratban Philetairosz fiaként említett Attalosz a dinasztiaalapító unokaöccse, akit adoptált. Ez az Attalosz győzött Olümpiában. A delphoiak által adományozott előjogok nem tekinthetők különleges ajándékoknak, amint arra az idézett felirat utolsó mondata is utal. Egy sor felirat bizonyítja, hogy ezeket általában megkapták a szentély jötevői és szövetségesei²⁶. Ám Pergamon vezetőinek a célja éppen az ezek közé történő integrálódás és ezáltal a nemzetközi elismerés megszerzése volt. Megállapítható tehát, hogy Pergamon és Delphoi kapcsolatfelvétele a pergamoni állam történetének korai szakaszában a kölcsönös érdekek figyelembe vételével történt. Delphoinak pénzre, Pergamonnak pedig nemzetközi elismerésre volt szüksége. Mindkét fél megkapta azt, amit akart.

²² D. Magie, 30, 778–781. J. Hopp, 121–147.

²³ J. Ebert: Griechische Epigramme auf Sieger an gymnischen und hippischen Agonen, Berlin, 1972, no. 59. I. Kertész: Some Notes.

²⁴ Vö. E. V. Hansen, 14. H.-J. Schalles, 37.

²⁵ M. Holleaux: Études d'épigraphie et d'histoire grecques II., Paris, 1938, 9–15. A felirat szövege a 9. oldalon. Vö. E. V. Hansen, 19.

²⁶ Ld. Syll³. no. 7, 189, 423, 548, 549, 734; OGIS (Orientis Graeci Inscriptiones Selectae) ed. W. Dittenberger, Leipzig, 1903, no. 66, 150, 241, 305.

A Delphoihoz fűződő jó viszony akkor sem veszítette el jelentőségét, amikor Pergamon már egyenrangú tagjává vált a hellénisztikus államok közösségének. A Kr. e. 230-as évekre a pergamoni monarchia a maga hegemoniája alatt integrálta Kis-Ázsia északnyugati részének görögök által lakott területeit, és dinamikusan fejlődő gazdasági hatalommá lépett elő²⁷. De éppen elért sikerei miatt a különféle problémákkal küszködő szomszédok ellenségesen léptek fel vele szemben. A földrengéstől sújtott Rhodosz kereskedelmi előjogait féltette, a Kis-Ázsiától Indiáig terjedő Szeleukida Birodalomban beháború tört ki, és a király, III. Antiokhosz ellen lázadó Akhaiosz pergamoni területeket pusztított, az addig Pergamonnal szemben barátságos Egyiptom a lázadót támogatta, a Pergamontól északra fekvő Bithünia pedig felve az Attalidák terjeszkedő politikájától Makedóniával kötött szövetséget²⁸. A politikai elszigetelődés feloldása Pergamon elemi érdekévé vált. Kr. e. 223-ban ezért I. Attalosz, a monarchia harmadik uralkodója, aki felvette a királyi címet, nagyszabású építkezéseket kezdett Delphoi-ban²⁹. Valószínűleg ez idő tájt kezdte propagálni azt, hogy a királyi család Télephosztól, Héraklész fiától származik³⁰, és e propaganda alátámasztása végett építtette meg Dionüszosz Szphaleótasz (a megbotlást előidéző Dionüszosz) templomát a delphoi szent körzetben³¹. Ez az istenség ártalmas szerepet játszott a pergamoni eredetmondában³², és a templom az ő kiengesztelését szolgálta. Emellett egy díszes oszlopcsarnokot is építtetett. A Delphoi felé megnyilvánuló bőkezűség hamarosan kiterjedt a szentélyt védelmező aitol szövetségre is. A Korinthuszi-öböl északi partja mentén fekvő aitol települések koalíciója következetesen küzdött Makedónia ellen, amely a maga uralma alá akarta vetni a görög anyaországot. A politikai konfliktus 220 és 217 között háborúba torkollott. Ebben a helyzetben I. Attalosz 220 körül pénzzel segítette az aitolokat abban, hogy Elaosz nevű erődjüket felépítsék.³³

Az aitolokkal történt kapcsolatfelvétel, amelyben Delphoi nyilván hathatósan közreműködött, meghatározta Pergamon egész további sorsát. Kr. e. 215-ben ugyanis V. Philipposz makedón király szövetségre lépett a Róma ellen harcoló Hanniballal, és ezzel kezdetét vette Róma és Makedónia első háborúja is. Róma, hogy elkerülje a kétfrontos háborút, 212/211-ben makedónellenes szövetséget

²⁷ F. M. Heichelheim: *An Ancient Economic History III.*, Leiden, 1970, 32, 63.

²⁸ R. B. McShane, 58. E. V. Hansen, 38. R. E. Allen, 27. I. Kertész: *The Attalids of Pergamon and Macedonia*, in: *Ancient Macedonia. Fifth International Symposium I.* Thessaloniki, 1993, 669–677.

²⁹ E. V. Hansen, 292. a további szakirodalommal.

³⁰ Ld. I. Kertész: *Der Telephos-Mythos*.

³¹ G. Daux – J. Bosquet: *Agamemnon, Telephe, Dionysos Sphaleotas et les Attalides*, RA XIX (1942–43) 113. és XX (1942–43) 19. W. Peek: *Delphische Gedichte*, AM LXVII (1944) Nr. 1: *Agamemnon und Telephos*. 232–239. Vö. I. Kertész: *Sabazios-Kult in Pergamon*.

³² *Lükophrón: Alexandra 207* (ed. Mascialino).

³³ *Polübiosz IV.* 65,6. Pergamon és az aitol szövetség kapcsolatáról ld. R. B. McShane 100.

kötött az aitolokkal. A szerződés záradéka kimondta, hogy Róma és az aitolok koalíciójához csatlakozhatnak az aitolok barátai is.³⁴ Pergamon jó alkalmat látott arra, hogy általunk vázolt elszigeteltségét hatékonyan feloldja. Róma és a Rómához csatlakozó aitolok oldalán belépett az I. makedón háborúba.³⁵

Az I. makedón háború 205-ben lényegében a *status quo* alapján ért véget. A Róma hellénisztikus szövetségesei által lekötött Makedónia nem tudott érdemleges segítséget nyújtani Hannibalnak, Rómát pedig elsősorban a Karthágóval szembeni győzelem kivívása érdekelte. Pergamon a Rómának nyújtott katonai segítség fejében elnyerte Aigina szigetét.³⁶ A nemrég még ellenségeitől szorongatott Attalida állam immár feloldotta elszigeteltségét, és még területi gyarapodást is elért.

A közvetlenül az aitoloknak, közvetve pedig Delphoinak köszönhető politikai sikert növelte egy valláspolitikai akció. Ebben megint a Pergamonnak lekötelezett Delphoi volt az egyik kezdeményező. 205-ben, amikor a makedónokkal vívott háború éppen befejeződött, de még folyt a harc Hannibal ellen, a római senatus elhatározta, hogy jóslatokhoz folyamodik tanácsért, miként fejezhetné be győztesen a hosszan elhúzódó II. pun háborút. Utasították a decemvireket (*decemviri sacris faciundis*), hogy kérjenek tanácsot a Sibylla-könyvektől, és egy küldöttséget menesztettek Delphoiba, hogy az Apollón-szentély jóslatát kérjék. Mindkét esetben akkorra kecsegtették sikerrel a rómaiakat, ha bevezetik *Magna Mater* (Kübelé) istennő kultuszát.³⁷

Csakhogy *Kübelé* kultuszának központja a kis-ázsiai Pesszinuszban volt. A történetíró *Livius* szerint Delphoi papjai tanácsolták azt Róma követeinek, hogy I. Attalosztól kérjenek segítséget feladatuk teljesítéséhez. Ekkor a rómaiak „elmentek Pergamonba a királyhoz. Ő nyájasan fogadta a küldötteket, elkísérte őket Phrügiába, Pesszinuszba, s átadta nekik a szent követ, amelyet az ott lakók az istenek anyjának neveznek, s megengedte, hogy elszállítsák Rómába.” (XXIX. 11, 5–7.)

Tekintettel arra, hogy a pergamoni királyok, I. Attalosz, majd II. Eumenész jó kapcsolatot alakítottak ki a Pesszinusz környékén élő gall nép, a *tolisztoagioi* Eposzognatosz nevű főnökével,³⁸ valóban Attalosz volt a legalkalmasabb személy arra, hogy ebben az ügyben Róma segítségére legyen. A Kübelé kultusz római meghonosítása alkalmat adott tehát arra, hogy Pergamon és Róma kapcsolatai még szorosabbra fűződjenek. A hálás Róma ezek után nem maradhatott közömbös Pergamon sorsa iránt. Miközben ugyanis lassan véget ért a II. pun háború, és 202-ben Hannibal vereséget szenvedett a zamai csatában, V.

³⁴ Livius XXVI. 24,8–15.

³⁵ Ld. I. Kertész: *The Attalids of Pergamon and Macedonia*. további szakirodalommal.

³⁶ E. V. Hansen, 46. R. B. McShane, 105. R. E. Allen, 65.

³⁷ Livius XXIX. 10–11, 14,5–14, Ovidius: *Fasti* IV. 247–372. Vö. E. V. Hansen, 50–51.

³⁸ E. V. Hansen, 52.

Philipposz rátámadt azokra a hellén-hellénisztikus államokra, amelyek az I. makedón háború idején Rómát segítették vele szemben. A veszélyben Pergamon Rómához fordult. Róma pedig 200-ban hadat üzent Makedóniának, és 197-ben győztesen fejezte be a II. makedón háborút. Pergamon ebben a fegyveres konfliktusban és az azt követő újabb háborúkban is hűségesen kitartott Róma mellett. Delphoi Apollón-szentélye tehát előbb az aitol szövetséggel és azon keresztül Rómával hozta kapcsolatba Attalida jötevőit, majd azok Rómához fűződő viszonyát tette még barátibbá. Elmondhatjuk tehát, hogy minden egyes talanton, amit Pergamon vezetői Delphoiban befektettek, bőségesen megtérült számukra.³⁹

Ilyen előzmények után került sor Kr. e. 192 és 188 között a Róma és a legnagyobb hellénisztikus állam, a Szeleukida Birodalom közötti leszámolásra. Az úgynevezett *szíriai háború* Róma teljes győzelmével ért véget. A harcban II. Eumenész pergamoni király a rómaiak leghatékonyabb fegyvertársának bizonyult, és döntő szerepet játszott a háborút eldöntő magnésziai csata megnyerésében.⁴⁰ A jutalom nem maradt el. A Szeleukidákkal megkötött apameiai béke révén Róma Pergamont Kis-Ázsia legerősebb államává növelte.⁴¹ Csakhogy a békeszerződés révén Pergamonnak juttatott területek egy részéért újabb csatákat kellett vívni Bithüniával, Pontosszal és a kis-ázsiai gallokkal, akik szintén igényt tartottak ezekre a földekre. II. Eumenész sikerrel vívta meg ezeket a harcokat is.⁴²

Delphoi örült a pergamoni sikereknek. Kr. e. 182-ben a delphoi amphiktüónia határozata értelmében felállították II. Eumenész bronz lovas szobrát a szentély körzetében.⁴³ Ugyanebben az évben az aitol szövetség is arannyal bevont bronz szobrokkal tisztelte meg a királyi családot. Az erről szóló határozatot ugyancsak Apollón szent körzetében helyezték el.⁴⁴ Úgy látszik, a pergamoni katonai győzelmeket dicsőítő propaganda központja Delphoi volt. De persze a látványos pergamoni sikereket máshol is ünnepelték. Még ugyancsak 182-ben a kis-ázsiai Szardeisz és Tralleisz városában sport- és művészeti versenyeket alapítottak II. Eumenésznek a gallok felett aratott győzelme tiszteletére.⁴⁵

³⁹ Ld. E. V. Hansen, 57 R. B. McShane, 116.

⁴⁰ I. Kertész: *Rulers and Horses*. W. W. Tarn: *Hellenistic Military and Naval Developments*, Cambridge, 1930, 62. A háború eseményeiről ld. Livius XXXV. 43,2–37, 45,21, Polübiosz XX. 1–21. Vö. B. Bar-Kochva: *The Seleucid Army. Organization and Tactics in the Great Campaigns*, Cambridge, 1976, 163.

⁴¹ A békeszerződés szövege: Polübiosz XXI. 42,1–27, Livius 38, 38,1–18.

⁴² Ld. I. Kertész: *Von Apameia bis Brundisium (Kapitel aus der Geschichte der Beziehungen von Rom und Pergamon)*, *Annales Univ. Sc. Budapestiensis de Rolando Eötvös nominatae. Sectio Classica T. IX–X*, Budapest, 1982–1985, 79–93.

⁴³ Syll³. no. 630, 29–30 sor, vö. E. V. Hansen, 293/166. jegyzet.

⁴⁴ Syll³. no. 629, 10–13 sor, vö. E. V. Hansen, 294/168. jegyzet.

⁴⁵ Ld. E. V. Hansen, 458–459. R. E. Allen, 157–158. Vö. OGIS no. 305, L. Robert: *Décret de Tralles*, RPh VIII (1934), 279–291.

Talán éppen ez indította II. Eumenészt arra, hogy a még I. Attalosz uralma idején megalapított Niképhoria versenyeket új formában szervezze meg. Így ezek a pergamoni rendezvények pompájukban és sportértékükben is felülmúlták a hasonló helyi rendezvényeket. Az eddigiek ismeretében korántsem véletlen, hogy a delphoi amphiktüónia és az aitol szövetség gyors és pozitív választ adott a pergamoni király felszólítására, hogy ismerjék el a játékok új formáját. Mindkét szervezet erről szóló határozatát II. Eumenész Delphoiban álló lovas szobrának alapzatára vésték rá.⁴⁶ Amikor a delphoi amphiktüónia II. Eumenész és Pergamon értékeit méltatta, kiemelte a Rómához fűződő barátság jelentőségét, talán szándékosan is utalva arra a fontos szerepre, amelyet ennek kialakulásában ő maga játszott:

„Miután Eumenész király ... a rómaiak iránti barátságot megtartva mindig úgy él, hogy valamilyen jónak okozójává válik a hellének irányában is ... ennél fogva a rómaiak is – látva irántuk való kedvezését – megnövelték a királyságot, abban a meggyőződésben, hogy a királyok közül azoknak, akik fondorkodnak a hellénekkal szemben, részesülniük kell az őket megillető büntetésben, akik viszont semmilyen baj okozói nem voltak, azoknak az ő részükről a legnagyobb bizalomban kell részesülniük...”⁴⁷ (Syll³. 630, 2–10 sor.)

Delphoi tisztviselői nem véletlenül látták politikai mesterművük, Pergamon és Róma barátságának létrehozását az egész Közel-Kelet sorsát meghatározó tettnek. Az egymásnak feszülő hellénisztikus hatalmak között egy Róma által felügyelt egyensúly alakult ki, amelynek elsőszámú kedvezményezettje Delphoi egyik legnagyobb támogatója, Pergamon lett. Pergamon királya pedig egy, az olümpiai játékokkal egyenrangú sportrendezvény megszervezésével fejezte ki az új helyzet feletti örömét. Mert ő is tudhatta, a sportmozgás a test boldogságát, az állam által megrendezett sportverseny pedig a társadalom elégedettségét önti sajátos formába.

⁴⁶ Syll³. no. 629–630.

⁴⁷ Syll³. 630, 2–10. sor